

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата наук з державного управління,
проректора з науково-педагогічної роботи Харківського національного
університету ім. В. Н. Каразіна
Бабічева Анатолія Валерійовича
на дисертаційну роботу Ісмаїлова Алтана Ігбал огли
за темою «Обґрунтування стратегії розвитку територіальних громад в
центральної регіонах України», подану на здобуття наукового ступеня доктора
філософії з галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» за
спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Актуальність теми дисертації

Сучасний етап розвитку України характеризується суттєвою трансформацією підходів до управління територіями, що зумовлена реформою децентралізації, зміною просторової структури економічної активності, демографічними тенденціями та масштабними наслідками повномасштабної війни. За цих умов територіальні громади набули статусу ключових суб'єктів забезпечення соціально-економічного розвитку, від ефективності стратегічних рішень яких значною мірою залежить використання місцевого потенціалу, залучення інвестицій, створення робочих місць та формування стійкої економічної бази територій.

Водночас сучасні умови розвитку характеризуються значною диференціацією територіальних громад за демографічними, ресурсними, виробничими, інфраструктурними та фінансовими можливостями. Формальна наявність повноважень і ресурсів не забезпечує однакових можливостей для економічного зростання, оскільки результати розвитку значною мірою визначаються специфікою території, її економічною спеціалізацією, структурою господарської діяльності, людським потенціалом та здатністю генерувати додану вартість. Відтак виникає необхідність переходу від уніфікованих підходів до стратегічного планування до диференційованого визначення перспектив розвитку громад відповідно до їх реальних конкурентних переваг.

Особливої актуальності ця проблема набуває в центральних регіонах України, які мають значний аграрний, промисловий, трудовий та

інфраструктурний потенціал і водночас характеризуються істотною внутрішньорегіональною диференціацією. Повномасштабна війна додатково змінила умови функціонування територій: відбулося переміщення підприємств і трудових ресурсів, трансформувалися виробничі та логістичні зв'язки, зросло навантаження на окремі громади, змінилися напрями інвестиційних потоків та виникла необхідність швидкого відновлення економічної активності. У таких умовах стратегія розвитку громади повинна враховувати не лише її поточний стан, а й потенціал майбутнього економічного зростання.

Тому важливим завданням наукового пошуку стає виявлення територіальних громад, здатних виконувати функцію точок економічного зростання, навколо яких може концентруватися виробнича, інвестиційна та інноваційна активність із подальшим поширенням позитивних ефектів на суміжні території. Це потребує наукового обґрунтування критеріїв ідентифікації таких громад, визначення їхньої спеціалізації та оцінювання можливостей використання наявного потенціалу для формування стійких локальних центрів економічної активності.

У цьому контексті особливого значення набуває обґрунтований вибір спеціалізації територій та визначення перспективних ланцюгів створення доданої вартості, що дає змогу пов'язати стратегію розвитку громади з конкретними механізмами економічного зростання. Практичним інструментом реалізації такого підходу можуть виступати індустріальні парки, які за умови відповідного територіального розміщення, спеціалізації, наявності якірних виробників та коопераційних зв'язків, здатні забезпечувати концентрацію інвестицій, виробництва, технологій і зайнятості.

Отже, актуальність теми дисертації Ісмаїлова А. І. огли зумовлена необхідністю формування науково обґрунтованого підходу до розроблення стратегій розвитку територіальних громад центральних регіонів України, який поєднує оцінювання їх потенціалу, визначення рівня фінансової спроможності та перспектив економічного зростання, кластеризацію громад за характерними ознаками, виявлення точок економічного зростання і обґрунтування інструментів їх розвитку, зокрема через формування кластерів та створення індустріальних парків.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертація Ісмаїлова А. І. огли була виконана відповідно до планів науково-дослідних робіт Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України за темами «Формування системи управління регіональними ринками теплової енергії» (№ д.р. 0121U113542), у рамках якої здобувач визначив специфіку господарських відносин в енергетиці та напрями реформування енергетики з урахуванням потреб економіки та промисловості; «Домінанти економічного та інфраструктурного структуроутворення резилієнтності якості життя населення України в умовах зовнішніх загроз (в рамках комплексного проекту «Домінанти структуроутворення резилієнтності якості життя населення України в умовах зовнішніх загроз»)» (№ д. р. 0125U001420), в ході виконання якої здобувач дослідив дослідженні сутність поняття «резильєнтність» та особливості його аплікації відносно різних об'єктів дослідження.

Участь в НДР Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України та висвітлення здобувачем одержаних результатів у наукових публікаціях підтверджує наукову значущість й теоретико-практичну цінність дисертації.

Основні наукові результати, що виносяться на захист

Результати дисертаційного дослідження, виконаного Ісмаїловим А. І. огли, відзначаються високим рівнем наукової новизни та складають суттєвий внесок в подальше удосконалення теоретичних й науково-практичних положень та рекомендацій щодо стратегії розвитку територіальних громад в центральних регіонах України в контексті розвитку сучасної науки публічного управління та адміністрування.

1. Дістав подальшого розвитку методичний підхід до визначення територіальних громад регіону як точок економічного розвитку в площині матриці «територіально-демографічний потенціал – фінансова спроможність», вісі якої визначаються за відповідними інтегральними показниками.

Науковий результат отримано з використанням методів інтегрального оцінювання за системою зважених часткових показників та анкетування фахівців-експертів у галузі публічного управління та адміністрування та графічного методу позиціонування територіальних громад у матриці.

Дістав подальшого розвитку методичний підхід до оцінки ефективності створення індустріальних парків на території громад.

Науковий результат ґрунтується на системі із семи груп часткових показників, що характеризують логістику, енергоресурси, тип території, керуючу компанію, якірне підприємство, спеціалізацію та безпеку та інтегральній оцінці за 10-21 бальною шкалою з ваговими коефіцієнтами, визначеними із застосуванням методів експертного опитування.

3. Дістав подальшого розвитку методичний підхід до створення індустріальних парків на базі кластерних утворень як стратегічного напрямку економічного розвитку територіальних громад, що передбачає послідовне визначення локалізації виробництва, перспективної кінцевої продукції, якірного виробника, ланцюга доданої вартості та коопераційних зв'язків між виробниками.

Науковий результат отримано із застосуванням методу коефіцієнтів локалізації, системного та структурно-функціонального аналізу, методу аналізу ланцюгів створення доданої вартості, а також графічного та мережевого моделювання коопераційних зв'язків.

Дістала подальшого розвитку просторова модель побудови регіонального кластера, що складається з ядра, операційного поясу, та регіонального рівня.

Науковий результат отримано із застосуванням методів просторового аналізу, систематизації учасників кластера за територіальною наближеністю до його ядра та графічного моделювання їх просторового розміщення.

5. Удосконалено структурно-логічну модель аналізу територіально-демографічного потенціалу та фінансової спроможності територіальних громад різного типу, яка формалізує взаємозв'язок між територіально-демографічними характеристиками, типом громади та показниками її фінансової спроможності.

Науковий результат отримано із застосуванням системного, структурно-логічного та причинно-наслідкового аналізу, методів групування та порівняльного аналізу територіальних громад за типами, а також інтегрального оцінювання відповідних часткових показників.

6. Удосконалено обґрунтування наукового положення щодо впливу територіально-демографічного потенціалу на фінансову спроможність територіальних громад різного типу.

Науковий результат емпірично перевірено на даних 66 територіальних громад Черкаської області із застосуванням методів інтегрального оцінювання за системою зважених часткових показників та експертного опитування фахівців у сфері публічного управління та адміністрування.

Удосконалено структуру регіонального ланцюжка переробки зернових культур шляхом виділення таких рівнів: первинне виробництво, первинна переробка, вторинна переробка, третинна переробка, циркулярна економіка.

Науковий результат отримано із застосуванням структурно-функціонального аналізу, систематизації та порівняльного аналізу продуктів різних рівнів переробки та економічного аналізу показників їх маржинальності.

***Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень,
висновків і рекомендацій дисертації***

Дисертаційне дослідження Ісмаїлова Алтана Ігбал огли відзначається логічною структурою та глибоким теоретико-методичним підґрунтям, що складається із надбань класичних і сучасних теорій регіонального розвитку та системного підхід до аналізу соціально-економічних процесів на рівні реіонів та територіальних громад.

В роботі поставлено та досягнуто мету, що полягає у розробці теоретико-методичного забезпечення та практичних рекомендацій щодо вибору стратегічних напрямів розвитку територіальних громад Центрального регіону України.

Для досягнення визначеної мети здобувачем ідентифіковано особливості й проблеми економічного розвитку Черкаської області; розроблено методичний підхід до визначення територіальних громад як точок економічного зростання; обґрунтовано кластерний підхід як стратегічний напрям розвитку територіальних громад; досліджено світовий досвід та практику створення і розвитку індустріальних парків; проаналізовано законодавче регулювання та систему стимулювання створення і розвитку індустріальних парків в Україні; запропоновано методичний підхід до оцінки ефективності створення індустріальних парків в регіонах; здійснено оцінку ефективності створення індустріальних парків у територіальних громадах Черкаської області й інших регіонах України; обґрунтовано стратегічні напрями економічного розвитку територіальних громад Черкаської області.

Такий широкий спектр поставлених та вирішених наукових і прикладних завдань підтверджує вагомий внесок здобувача у розвиток публічного управління стратегічним розвитком регіонів України.

Поставлені у дисертації завдання розв'язані за допомогою комплексу загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема:

структурно-логічного аналізу – для розроблення моделі аналізу територіально-демографічного потенціалу та фінансової спроможності територіальних громад; економіко-статистичного аналізу та порівняння – для оцінювання позицій Черкаської області та її територіальних громад у загальноукраїнському вимірі за показниками економічного, промислового й аграрного розвитку;

матричного позиціонування – для ідентифікації територіальних громад регіону як потенційних точок економічного розвитку;

групування – для класифікації територіальних громад Черкаської області за типом і рівнем територіально-демографічного потенціалу;

аналізу і синтезу – для оцінювання результативності створення індустріальних парків у регіонах України та визначення напрямів удосконалення їх розвитку;

анкетування (експертного опитування) – для визначення вагових коефіцієнтів часткових показників у межах методичного підходу до оцінювання ефективності створення індустріальних парків;

методів визначення вагових коефіцієнтів (прямого ранжування та бальної оцінки) – для оброблення результатів експертного опитування та встановлення узгоджених значень вагомості показників;

інтегральної (адитивної) згортки часткових показників – для формування комплексної оцінки ефективності створення індустріальних парків на основі сукупності групових показників;

кластерного аналізу – для обґрунтування просторової моделі регіонального кластера з виділенням ядра, операційного поясу та регіонального рівня, а також побудови ланцюжка переробки зернових культур за рівнями доданої вартості;

монографічного методу – для узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду створення і розвитку індустріальних парків, зокрема особливостей їх законодавчого регулювання та систем стимулювання;

графічного методу – для візуалізації матриці позиціонування територіальних

громад, просторової моделі кластера та результатів оцінювання ефективності створення індустріальних парків.

Інформаційну основу дослідження склали законодавчі та нормативно-правові акти України й зарубіжних країн; статистичні дані Державної служби статистики України та її регіонів; дані з реєстру індустріальних парків Міністерства економіки, сільського господарства та довкілля України; дані сайтів «Децентралізація» і Clarity Project; публікації, представлені у наукометричних базах Scopus і Web of Science, фахові наукові публікації; матеріали науково-практичних конференцій; інтернет-ресурси.

Таким чином, дисертація Ісмаїлова А. І. огли містить обґрунтовані та достовірні наукові результати. Усі наукові положення, рекомендації та висновки, що виносяться на захист, логічно обґрунтовані та емпірично доведені, узгоджуються із поставленими завданнями та метою, відзначаються науковою новизною та мають практичне значення, що підтверджується отриманими довідками про впровадження.

Теоретична й практична цінність результатів

Дисертаційна робота Ісмаїлова А. І. огли має теоретичне значення, яке полягає в розробці теоретико-методичного забезпечення реалізації системно пов'язаних етапів процесу обґрунтування стратегії розвитку територіальних громад в центральних регіонах України.

Теоретичну цінність мають обґрунтована автором трирівнева просторова модель побудови регіонального кластеру (ядро, операційний пояс, регіональний рівень), яка формалізує розміщення учасників кластера за чіткими відстанями від ядра; удосконалена структурно-логічна модель аналізу територіально-демографічного потенціалу та фінансової спроможності різних типів громад та обґрунтоване наукове положення про вплив територіально-демографічного потенціалу на фінансову спроможність територіальних громад різного типу.

Практичне значення мають розроблені автором дисертації методичні підходи: до визначення територіальних громад регіону як точок економічного розвитку в площині матриці «територіально-демографічний потенціал – фінансова спроможність»; до оцінки ефективності створення індустріальних парків на території громад; до створення індустріальних парків на базі кластерних утворень як стратегічних напрямів економічного розвитку

територіальних громад та удосконалена структура ланцюжка переробки зернових культур у регіоні, яка складається з п'яти рівнів: первинне виробництво, первинна переробка, вторинна переробка, третинна переробка, циркулярна економіка.

Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих наукових працях

Наукові праці Ісмаїлова А. І. огли, опубліковані за темою дисертації, повною мірою характеризують результати власного дослідження. За результатами роботи опубліковано 13 наукових праць, серед яких 1 стаття в закордонному виданні, що включене до міжнародних наукометричних баз Scopus та Web of Science, 10 статей у наукових фахових виданнях та 3 тези доповідей у матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій, що цілком відповідає нормативним вимогам щодо публікації основного змісту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

Наведені результати публікаційної активності здобувача забезпечили належне представлення основних наукових результатів дисертації у фаховому науковому середовищі та їх апробацію під час міжнародних науково-практичних конференцій.

Зміст анотації узгоджується зі структурою та ключовими положеннями дисертаційного дослідження, відображає його наукову спрямованість, отримані результати та їх новизну. Дисертація й анотація комплексно характеризують особистий науковий доробок автора, сформульовані методичні та науково-практичні положення та рекомендації щодо застосування результатів дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

1. У дисертації поза увагою автора залишилося питання формування організаційно-економічного забезпечення виконання комплексу завдань зі створення індустріальних парків в регіонах України.

2. При викладенні методичного підходу до визначення територіальних громад, що здатні стати точками економічного розвитку (підрозділ 1.2 роботи) слід було обґрунтувати вибір часткових показників для інтегрального оцінювання територіально-демографічного потенціалу та фінансової спроможності громад.

3. Представлена в дисертації матриця позиціонування територіальних громад в площині «територіально-демографічний потенціал – фінансова спроможність» громад складається з 16 квадрантів (рис. 1.14, с. 41), здобувачу доцільно було пояснити, яким чином визначені межі квадрантів матриці.

4. Дослідження кластерного підходу як стратегічного напрямку розвитку територіальних громад потребує уточнення його переваг порівняно з іншими підходами, зокрема галузевим (с. 60-62).

5. В роботі розроблено методичні рекомендації зі створення індустріальних парків на базі кластерних утворень як пріоритетного напрямку стратегії розвитку територіальних громад регіону, що дають змогу громадам обґрунтовано обирати спеціалізацію індустріального парку, виходячи з реальних конкурентних переваг території, та які, на наш погляд, доцільно було б доповнити елементами прогнозування соціально-економічних наслідків від утворення індустріальних парків.

Зазначені дискусійні положення та зауваження мають рекомендаційний характер та не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи Ісмаїлова А. І. огли.

Загальний висновок

Дисертація Ісмаїлова Алтана Ігбал огли є самостійною завершеною науковою працею, що містить нові науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати, які складають суттєвий внесок у розвиток сучасної науки публічного управління та адміністрування. Вона спрямована на вирішення важливого наукового завдання з розроблення теоретико-методичного забезпечення та практичних рекомендацій щодо вибору стратегічних напрямів розвитку територіальних громад Центрального регіону України.

Наведені у відгуку дискусійні положення та зауваження не суттєво впливають на теоретичну й практичну значимість одержаних наукових результатів. Проведене дослідження заслуговує позитивної оцінки, обрана тема дисертації є актуальною, положення наукової новизни, що винесені на захист, мають високий рівень обґрунтованості. Опубліковані наукові праці Ісмаїлова Алтана Ігбал огли повінстю відображають основні наукові результати, положення та висновки дисертації.

Виходячи з цього, дисертаційна робота на тему «Обґрунтування стратегії розвитку територіальних громад в центральних регіонах України» відповідає усім вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними Постановою КМУ від 03 травня 2024 р. № 507), а її автор, Ісмаїлов Алтан Ігбал огли, заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Офіційний опонент:

проректор з науково-педагогічної роботи
Харківського національного
університету ім. В. Н. Каразіна,
кандидат наук з державного управління

Анатолій БАБІЧЕВ